

Szociális munkások jelenlegi helye, szerepe a magyarországi pszichoterápiás osztályokon¹

Social workers in Hungarian psychotherapy wards

NAGY ESZTER

Nagy Eszter: BA-hallgató; Pécsi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Társadalmi Kapcsolatok Intézete, Közösségi és Szociális Tanulmányok Tanszék; eszternagy84@gmail.com

Eszter Nagy: BA student; University of Pécs, Faculty of Humanities and Social Sciences, Institute of Social Relations, Department of Community and Social Studies; eszternagy84@gmail.com

Absztrakt

A kutatás a magyarországi pszichoterápiás osztályokon végzett szociális munkára irányul. Vizsgálom, hogy ezen osztályokon dolgoznak-e szociális munkás munkakörben, milyen feladatokat látnak el mindennapi munkájuk során, fel tudják-e használni a képzésük alatt megszerzett tudást. Az eredmények azt mutatják, hogy a foglalkoztatott szociális munkások rész munkaidőben, alkalmanként és kizárólag megkeresésre vesznek részt a pszichoterápiás osztályok életében, ebben az esetben is az ellátásokkal kapcsolatos problémákat segítenek kezelni, és képzésükben megszerzett tudásukat minimális mértékben tudják felhasználni.

Kulcsszavak: szociális munkás, szakmai szerep, pszichoterápiás osztály

Abstract

This research is about social work in psychotherapy wards in Hungary. Do these wards employ social workers? If yes, what are their daily tasks and responsibilities? Can social workers utilize the competencies that they have acquired during their professional training? The results indicate that social workers are employed part-time and they usually respond to occasional calls from the psychotherapy wards. In these cases, they are responsible for connecting the patients to social services only, and they cannot utilize much of what they have learned during their training.

Keywords: social worker, professional role, psychotherapy ward

Bevezetés

A tanulmányban bemutatott kutatás a pszichoterápiás intézményekben megjelenő szociális munkások feladatkörére és identitására irányul. A pszichoterápiás intézmények és a szociális munkások feladatellátásának és munkahelyi identitásának tanulmányozására két különválasztható okból esett a választás. Utóbbira azért, mert a szociálismunkás-képzésben eddig eltöltött évek során az a tendencia mutatkozott az órák és a konferenciák tekintetében, hogy Magyarországon egyfajta identitáskeresés zajlik a szociális munkások foglalkoztatási

---

¹ A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-1-I kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

területeivel kapcsolatban. Kíváncsivá tett, hogy miközben itthon jelenleg részben alakult ki a szociális munkások feladatellátási köre, ha alkalmazzák őket, akkor milyen feladatokat látnak el, fel tudják-e használni a képzésükben megszerzett tudást, s ha igen, milyen mértékben.

A pszichoterápiás intézmények azért kerültek kiválasztásra, mert Magyarországon az elmúlt évtizedekben túlnyomóan az individualista magatartás a jellemző viszonyulás. A szolidaritás, egymáshoz kapcsolódás kevésbé jelenik meg, holott a tudásmegosztás, a különböző és egyben hasonló látásmódú, csapatban együttműködésre hajlandó és képes team képes igazán arra, hogy valódi, hosszú távú hatást kiváltó segítséget nyújtson kliensei számára. Céлом, hogy tágabb és pontosabb ismereteket kapjunk a magyarországi pszichoterápiás osztályokon dolgozó szociális munkások elvégzett feladatairól, valamint munkahelyi identitásuknak, ellátott feladatköreiknek megismerése.

A pszichoterápia és közösségben végzett pszichoterápia fogalma

Zalka (2017, p. 10) Norcross pszichoterápia-fogalmát idézi: „a pszichoterápia a klinikai módszerek és a megalapozott pszichológiai alapelvekből eredő interperszonális helyzetek felkészült és szándékos alkalmazása annak céljából, hogy segítsünk az embereknek a viselkedésük, megismerésük, érzelmeik és/vagy más személyes jellemvonásuk módosításában abba az irányba, amelyet a résztvevők kívánatosnak tartanak.”. A modern pszichoterápia abból a gondolatrendszerből keletkezett, amely szerint „a lelki élet zavarai az élettörténet "lágy" tényezőire, életeseményekre vezethetőek vissza, s ennek megfelelően gyógyításuk kulcsa is az élettörténet rekonstruálása és a reagálási módok újratanulása” (Boros & Pléh, 2004, p. 533). Ezek az eljárások váltak a pszichoterápiás módszerekké. Freud dolgozta ki az élettörténeti rekonstrukció módszerét, „a sajátos "beszélgetős gyógyítást", mely nem pusztán a verbális tudással, hanem az újraátéléssel gyógyít” (Boros & Pléh, 2004, p. 533).

A kutatott intézményekben megjelenő kliensek kapcsolati problémákkal küzdenek. Csoportban, kliensként a kapcsolódás lehetősége adott, a befogadás, a bizalom, a megértés, a valahova tartozás érzése, ami segíti a traumák feldolgozását, a nem vagyok egyedül érzését. A csoport a gyakorlás terepe, a csoport lehetőséget ad a szabályozott és biztonságos szociális környezetben a mentalizáció tanulására és gyakorlására, valamint visszajelzések fogadására (Fonagy, 2017). A rendszeres verbális kommunikáció és hallgatás segít abban, hogy a problémáira különböző rálátást kapjon a kliens. Gyakran azt érezheti, hogy ő az egyetlen, aki szenved, pedig nem, így felszabadító lehet másokat hallani, hogy ők min mennek keresztül, és ráébredni, hogy nincs egyedül. A sokszínűség egy másik előnye a csoportos terápiának. Az emberek különböző személyiséggel és háttérrel érkeznek, különbözőképpen látják élethelyzeteiket. Látva azt, hogy mások hogyan birkóznak meg a problémákkal, és pozitívan változnak, fel lehet fedezni számtalan stratégiát arra, hogy az egyén hogyan küzdjön meg saját aggodalmaival (American Psychological Association, 2019).

Szociális munkás szakmai identitás

Egy általános meghatározás szerint a szakmai identitás és hatékonyság döntő tényezője a személy képe saját szakmai énjéről (tulajdonságok, hiedelmek, normák, motiváció és tapasztalatok), amelynek segítségével önmagát jellegzetes készségeket igénylő, szakmai képzésen alapuló hivatásának kontextusában meghatározza. Alakulása élethosszig tartó folyamat, melynek során befolyásoló tényezők az adott intézmény szervezeti kultúrája, a

szakterülethez kapcsolódó nyilvános diskurzusok, a minták, a szupervizorok, a kolléganők, kollégák és a kliensek visszajelzései, valamint a személy további tapasztalatai. Minden területre igaz, hogy a szakmai identitás alakulását egyre erősebben befolyásolják a személyes identitás elemei – ez a segítő hivatások esetében mindig is fokozottan megjelent. A *Globális sztenderdek* (International Federation of Social Workers, 2012) megfogalmazásában: „annak felismerése, hogy a személyes élettapasztalatok, a személyes értékrend és a szociális munka gyakorlata összefügg” (B. Erdős et al., 2020, pp. 55–56). Az önmagunkról alkotott képünk, önmagunk megítélése, önértékelésünk jelentheti mind a magánéletben, mind a szakmai identitásunkban a fejlődés kulcsát. Amennyiben valakinek reális énképe, egészséges önbizalma van, akkor teljes lényével képes a másik ember és a feladatok felé fordulni, amennyiben az énkép sérült, akkor az egyén feladatvégzésére irányuló képessége alárendelődik, így az önelfogadásért vívott csatára fókuszál, ezért egyensúlykeresés miatt öncélúan érdekezérelt lesz kapcsolataiban, és a hatékony segítés esetlegessé válik (Kelemen, é.n.).

Alfred Adler már 1994-ben megfogalmazta, hogy saját magunk kisebbségi érzése a mások feletti kontrollra való törekvést eredményezi, így az adekvát (tudatos) jelenlét és segítés helyett a hatalomra törekvés veszi át az irányítást az emberekkel való kapcsolatban. A segítő szakembernek meg kell ismernie saját kisebbségi érzéseit, azért, hogy akár segítséggel, de egészségesen felül tudjon kerekedni rajtuk egy egészségesebb magánéleti és szakmai identitás érdekében. Az identitásképzés háttérében általános hovatartozási és önmeghatározási késztetés húzódik meg, kialakulása, kidolgozása, megőrzése, adaptálása belső munka eredménye, döntéseket, reflexiót és folyamatos önreflexiót igényel, így ezt a komplex rendszert kontextusba ágyazott önreflektivitás, tudatosság és érzelmi-indulati színezettség jellemzi (Pataki, 2001).

A klinikai szociális munka

A XX. századi professzionális szociális munka Mary Richmond nevéhez köthető, ő írta le első ízben a szociális munka folyamatát, és ezzel tette lehetővé, hogy az akkori ezen professzióban dolgozók szakszerű segítséget nyújthassanak (Kozma, 2001). Ebbe tagozódik be a klinikai szociális munka, amit 1978-tól ismer el hivatalosan a National Association of Social Work (NASW) amerikai szervezet mint önálló területet. A klinikai szociális munka, hasonlóan a szociális munka egyéb területeihez, az egyének, családok, csoportok jobb pszichoszociális funkcionálását segíti elő. A szociális munka elméletét és gyakorlati módszereit alkalmazza a következő területeken: pszichoszociális problémák, mentális betegségek, érzelmi zavarok kezelése. Rokon tevékenységei a szociális gondozás, mentálhigiénés tanácsadás, pasztorálpszichológia stb. Főbb tevékenységei, feladatai: a probléma felmérése, diagnosztizálása, kezelése (terápia-tanácsadás), értékelés, tanácsadás, érdekképviselés, közösségi diszkrimináció mérséklése, támogató rendszerek megismerése (Cooper & Lesser, 2002). Történetileg ez jelenik meg a tradicionálisan „egyéni esetkezelés”-nek nevezett esetviteli modellek kialakulásának korai, pszichologizáló tendenciájában és az ebből kifejlődő klinikai szociális munkában. Napjainkban több olyan területe van a szociális munkának, ahol ez a terápiás jellegű segítés jelenik meg, és ez egyben jól illeszkedik a szociális munka sajátos kontextusába, ahol a forrásokkal és támogató hátterekkel, rendszerekkel folyó segítő tevékenység markánsan megjelenik, és szorosan illeszkedik az intenzív esetviteli munkához (Szabó, 2017).

Magyarországi pszichoterápiás osztályokon végzett szociális munka egy empirikus vizsgálat tükrében

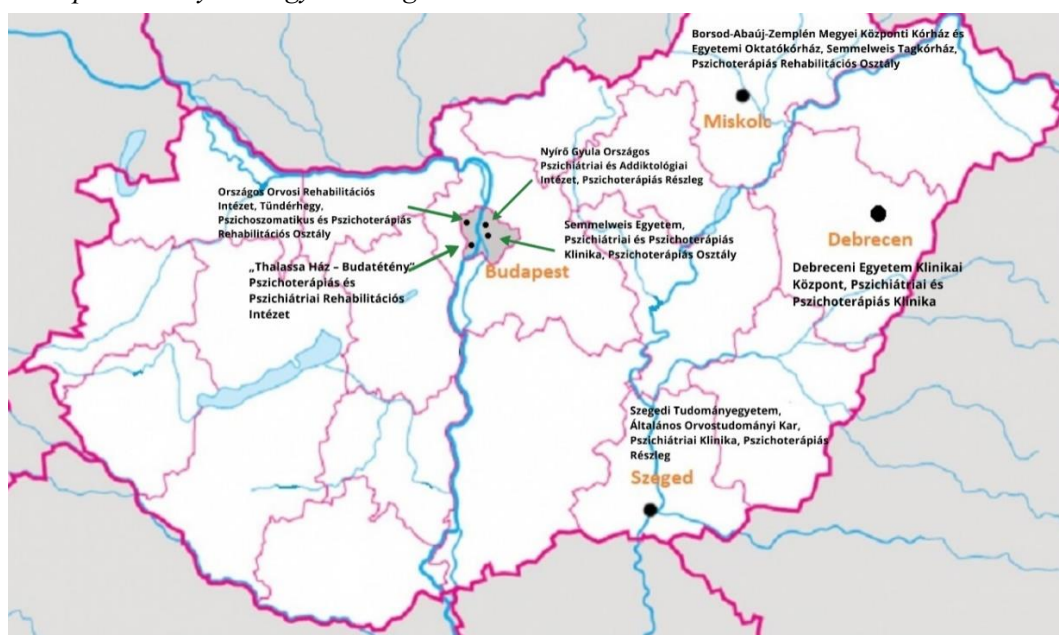
A kutatás körülményei, helyszínei

A kutatás az Új Nemzeti Kiválóság Program keretében valósult meg, 2020. szeptemberében kezdődött és 2021. augusztus végén ért véget. A kutatómunkát nagy mértékben befolyásolta a pandémia második és harmadik hulláma, így az interjúk egy osztály vezetőjének kivételével mind online formában zajlottak a március és június között eltelt időszakban a következő pszichoterápiás osztályokon:

1. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Központi Kórház és Egyetemi Oktatókórház (későbbiekben BAZM KK EOK, Miskolc), Semmelweis Tagkórház, Pszichoterápiás Rehabilitációs Osztály,
2. Debreceni Egyetem Klinikai Központ (későbbiekben DE KK), Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika,
3. Nyíró Gyula Országos Pszichiátriai és Addiktológiai Intézet (későbbiekben Nyíró OPAI), Pszichoterápiás Részleg,
4. Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet, Tündérhegy, Pszichoszomatikus és Pszichoterápiás Rehabilitációs Osztály (későbbiekben Tündérhegy) (ezen intézmény a kutatás ideje alatt névváltozáson esett át, a kutatás kezdetekor használt nevet használok dolgozatomban),
5. Semmelweis Egyetem, Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika (későbbiekben SE PPK), Pszichoterápiás Osztály,
6. Szegedi Tudomány Egyetem, Általános Orvostudományi Kar, Pszichiátriai Klinika (későbbiekben SZTE ÁOK PK), Pszichoterápiás Részleg,
7. „Thalassa Ház – Budatétény” Pszichoterápiás és Pszichiátriai Rehabilitációs Intézet (későbbiekben Thalassa Ház).

1. ábra

Pszichoterápiás osztályok Magyarországon

Ezen intézményeket a *Pszichoterápia* folyóirat 2020-as különszámában leírtak szerint a pandémia kapcsán keresték fel, majd 2020. október 26-án e-mailben történt egyeztetést követően Takácsy Márta főszerkesztő asszony megerősítést adott, hogy jelenleg is a felsorolt intézmények minősülnek pszichoterápiás osztályoknak:

„A kiadványban a hazai pszichoterápiás osztályokat kérdeztük meg – többek között – a járvány hatásairól. [...] A pszichoterápiás osztályok a maguk működését akként definiálók, a pszichés zavarok kezelésére döntően a pszichoterápia eszközkészletét használják, annak különböző színtereit integráló rendszerek.” (8. sz. e-mail)

Az intézményvezetőkkel készített interjúkban minden alkalommal kifejtésre került, hogy mi alapján tekinthető egy pszichiátriai betegeket ellátó osztály pszichoterápiás osztálynak. Unoka Zsolt a SE PPK Pszichoterápiás Osztály vezetőjeként a következőket mondta el:

„A pszichoterápiás osztály egy "safe place", biztonságos hely, mindenkinek joga van panaszkodni a személyzetre, betegtársakra, és mindenkit komolyan vesznek, a pácienseknek pedig erőfeszítést kell tenniük, hogy ez egy "safe place" maradjon mindenki számára. Ennek érdekében minden sérelmet átbeszélnek közösen, közösen oldják meg, ezzel az egyik céljuk, hogy olyan közeget hoznak létre, ahol kipróbálhatják magukat, és ha valamiért szólnak, akkor megélik azt, hogy ezt valaki komolyan veszi. Ez válik az új közösségi tapasztalássá, az adott személy egy közösségi térben ható ok lehet, és nem csak egy eltiport valaki, számít a véleménye.” (4. sz. interjú)

A jelenlegi nevén Országos Mozgásszervi Intézet – Pszichoszomatikus és Pszichoterápiás Rehabilitációs Osztály honlapja, vezetője, Harmatta János, illetve Janosicz Julianna főnövér a következő mondatokkal jellemezte egy pszichoterápiás osztály felépítését, működését:

„A pszichoterápiás rezsím bonyolult és lélektani vonatkozásokban gazdag személyzeti rendszer, többéves munka eredményeképpen hozható létre, és minden tagjától speciális képzettséget és jártasságot igényel.” (Tündérhegy, 2021)

„A pszichoterápiás osztály a mi fölfogásunk szerint nem az, ahol pszichoterápia folyik, hanem ahol pszichoterápiás rezsím van, és a pácienseket ahhoz válogatják. Kicsoporttal, nagycsoporttal váltakozó rezsím dolgozik, tehát egy egész pszichoterápiás rezsím van összeállítva, és ahhoz választják a pácienseket. Ezek általában nem vizitelős osztályok, és fehér köpeny sincsen.” (2. sz. interjú)

„Ami nagyon fontos és nagy különbség a pszichiátriai osztály és a pszichoterápiás osztály között, hogy pszichoterápiás osztályon a pszichológus (klinikai szakpszichológus vagy jelölt) önálló betegvezetést végez, szemben a pszichiátriákon, ahol az orvos viszi a beteget, és például kell egy tesztet végezni, akkor ebben a pszichológus segít. Pszichoterápiás osztályon minden pszichológusnak van egy orvos párja és fordítva.” (3. sz. interjú)

A pszichiátriai ellátással szemben a pszichoterápiás osztályokon a terápiás kultúra alapértékei az önkéntesség, nyitottság, partneri viszony (Vargáné, 2017).

„A Thalassa Ház specialitása az, hogy a terápiás közösségbe egy kidolgozott pszichoterápiás rendszer ágyazódik be, ami a pszichoterápiás aktivitást jelenti (verbális, non verbális csoportok) és emellett jelennek meg a közösségi aktivitások. Ezt a rendszert folyamatosan, a mai napig csiszolják. (1. sz. interjú)

„[...] a terápiás közösségek alapelvei, értékei: kötődés, containing, holding, nyílt kommunikáció és közösségi erőfeszítés. [...] A kapcsolati tér fontos hangoltsági mozzanatai: a gyengédség és a játékoság; három kiemelt csomópontja: a nagycsoport, a személyzeti csoport és a reggeli közös megbeszélések. Ezek a csomópontok részben állandó mozzanatokot hordoznak, részben pedig tartalmazzák a változási képesség lehetőségét és erejét.” (Szajcz, 2005, p. 1)

A kutatás során kapott információk alapján összegezve elmondható, hogy a pszichiátriai osztályokon meghatározatlan (és jellemzően rövid) ideig tart az ellátás, „válogatatlanul”, motiváció nélkül, kényszerre, gyakran a sürgősségi betegellátó osztályokról érkeznek a páciensek, és a szabad távozás lehetősége sok esetben korlátozott. Egy pszichoterápiás osztályon előre meghatározott keretidőt töltenek el a segítséget kérők, amennyiben gyógyszeres kezelés szükséges, azt az állapotuknak megfelelően kapják (gyógyszerbeállításra nincs szükség és lehetőség sem, azonban gyógyszercsökkentésre igen), önként vesznek részt az ellátásban, szerződéskötés követi a terápia megkezdését, kötelező a csoportokon való részvétel (vállalások), ezzel lényegesen strukturáltabbak a mindennapok, és bármikor szabadon távozhatnak. Motivációs interjú és első interjú előzi meg a terápia megkezdését, ezt követően az első interjút vezető személy referál az elhangzottakról az osztályon dolgozó pszichoterápiás rezsimnek, majd a team egésze dönt a felvételtől, tehát a bekerülés az interjút követően nem egyértelmű, és gyakran várólista alakul ki.

Kutatói kérdések

1. Melyek az intézményben dolgozó szociális munkások legfőbb pályaválasztási motivációi?
2. A pszichoterápiás osztályon dolgozó szociális munkások milyen feladatokat látnak el mindennapi munkájuk során, hogyan illeszkedik munkakörük a team munkájához?
3. A szociális munkás szakemberek milyen mértékben tudják felhasználni a képzésük során megszerzett tudást?

A vizsgált minta jellemzése

Előzetesen minden résztvevő tájékoztató e-mailt kapott a kutatás céljáról és menetéről, a megjelenített személyek a szóbeli interjúk során engedélyüket adták az általuk elmondottak további felhasználásához.

Az első megkeresésénél az osztályok vezetőjével vettem fel a kapcsolatot, és kértem tőlük időpontot interjú felvételére az osztály történetével és működésével kapcsolatban, valamint a szociális munkások foglalkoztatásával összefüggésben. A kapott információk szerint a hét osztályból három közösség életében vesz részt valamilyen módon szociális munkás végzettségű személy. Közvetlenül egy osztály életében vesz részt, kettő esetében alkalmanként, megkeresésre. Egy osztály egy összevont intézmény része, így ott kötelező a szociális munkás foglalkoztatása, de a munkában nincs jelen, illetve egy osztályt nem sikerült elérni. A három, szociális munkást foglalkoztató intézményben két szociális munkással készítettem interjút, a harmadik személy e-mailben történt megkeresés után jelezte, hogy nem kíván a kutatásban részt venni. A megkeresett szociális munkások mindegyike több mint másfél évtizedes múlttal rendelkezik az adott klinika életében, őket az anonimitás jegyében interjúszámozás alapján jelölöm. A kutatás az alábbi adatközlők bevonásával zajlott:

Interjúk

1. számú interjú: Zalka Zsolt (Thalassa Ház)
2. számú interjú: Harmatta János (Tündérhegy)
3. számú interjú: Janosicz Julianna (Tündérhegy)
4. számú interjú: Unoka Zsolt (SE Pszichoterápiás Osztály)
5. számú interjú: Gajdos Ágoston (DE Pszichoterápiás Osztály, 2020 novemberéig dolgozott az Osztályon)
6. számú interjú: Tischler Petra (DE Pszichoterápiás Osztály)
7. számú interjú: Égerházi Anikó (DE Pszichoterápiás Osztály)
8. számú interjú: Szociális munkás 1.
9. számú interjú: Szociális munkás 2.
10. számú interjú: Próbainterjú 1.
11. számú interjú: Próbainterjú 2.

E-mailek

1. sz. e-mail: Zalka Zsolt (Thalassa Ház)
2. sz. e-mail: Harmatta János (Tündérhegy)
3. sz. e-mail: Unoka Zsolt (SE Pszichoterápiás Osztály)
4. sz. e-mail: Égerházi Anikó (DE Pszichoterápiás Osztály)
5. sz. e-mail: Csígyó Katalin (Nyíró Gyula - Pszichoterápiás Részleg)
6. sz. e-mail: Tischler Petra (DE Pszichoterápiás Osztály)
7. sz. e-mail: Gajdos Ágoston (DE Pszichoterápiás Osztály)
8. sz. e-mail: Takácsy Márta (Pszichoterápia folyóirat)

Módszertan

Jelen vizsgálat alapvető módszere a félig strukturált interjúk alkalmazása és ezek tartalomelemzése. Az interjúkészítés a kvalitatív kutatások egyik alapvető módszerének tekintendő, a félig strukturált interjú esetében a beszélgetés főbb céljai, irányai előre tisztázottak, mindazonáltal a megkérdezett interjúalanyok nagy szabadsággal rendelkeznek a beszélgetés menetének, hosszának meghatározásában. Az interjú készítője témákat vet fel, kérdéseket fogalmaz meg, azonban a válaszadó az adott témakörön belül szabadon fogalmazhatja meg véleményét, és ki is egészítheti a beszélgetést. Ezzel az interjútechnikával komplex adatok nyerhetőek egy adott témakör kapcsán, mely széleskörűbb és mélyebb megértést tesz lehetővé a kutató számára (Kovács, 2007).

A tartalomelemző vizsgálatokat a német fejlesztésű 9.22. verziószámú ATLAS.ti tartalomelemző szoftver használatával végeztem el (Atlasi, 2021). E szoftver az elméletépítő programcsomagok, fogalmihálózat-építő rendszerek családjába tartozik, kvalitatív és kvantitatív kutatási stratégiák alkalmazására egyaránt alkalmas, és előnye, hogy az adatok kategóriákba rendezésén túl, azok egymáshoz való viszonyának vizsgálatára is alkalmas, továbbá képes a konceptuális struktúrák érvényességének ellenőrzésére is (Szokolszky, 2004). A hazai szakirodalomban Ehmann Bea (2002) *A szöveg mélyén: A pszichológiai tartalomelemzés* című művében mutatta be elsőként az újnak számító kutatási megközelítés módszertani eredetét, ezt további magyar tanulmányok megjelenése követte, így a hazai kutatók számára is egyre könnyebben hozzáférhetővé vált e módszer elsajátítása (Ehmann, 2004; B. Erdős, 2006).

A program „hermeneutikai egység” néven különíti el egymástól a különböző kutatási anyagokat. A hermeneutika mint „értelmezéstudomány” eredetileg a bibliai szövegek értelmezésének tudománya volt. Ma már a bölcsészettudományok, a művészetek, mi több még a menedzserképzésben is hatással van. Azt vizsgálja, hogy hogyan lehet más nyelveket, kultúrákat, gondolkodásmódokat a hermeneutikai módszerrel megközelíteni és megérteni (Boros & Lendvai, 2006). Az Atlas.ti programban a hermeneutikai egység összetevői közé tartoznak többek közt a szövegek, kódok, „network”-ök, szófelhők, különböző szempontok szerinti listák, idézetek és a kutatói kommentárok. A dokumentum betöltése után az elemzésre szánt adatokat tartalmazó fájlok a program segítségével egyszerűen lehívhatóak, például a vizsgált szöveg összes szava és ezek gyakorisága. A programban használható a * funkció, ami megkönnyíti a magyar nyelv sajátosságának tekinthető toldalékos kifejezések lehívását, így az eredmény minimális mértékben torzul. A kapott szólista ábécérendben, gyakoriság, százalékos megjelenés és karakterszám (szóhosszúság) szerint rendezhető. A program előnye, hogy a keresett kulcsszót a választott kontextussal együtt képes kiemelni az adott szövegből. A szavak gyakoriságának vizsgálatát az automatikus kereséssel elvégezhetjük, és néhány másodperc alatt megkapjuk az összes olyan mondatot, bekezdést, amelyben a keresett szó vagy szavak szerepelnek (Mucsi, 2015).

Ezen elméleti keret mentén a szociális munkásokkal készített interjúk legépelését követően a szövegeket e program felhasználásával elemeztem. A tartalomelemzés során annak főbb, kvalitatív és kvantitatív módszereit, mint a tematikus elemzést, szógyakoriság- és kontextuselemzést alkalmaztam a kutatás érvényességének és megbízhatóságának biztosítása céljából (B. Erdős & Csürke, 2005).

Próbainterjúk

A próbainterjúkat egy szociális intézmény vezetőjével és egy másik szociális intézmény szociális munkásával készítettem el 2020 novemberében. A próbainterjúk segítségével két esetben vált szükségessé a javítás, így ezen változtatás mentén tettem fel a kérdéseket az interjúalanyoknak. A szociális munkásokkal készített végleges verzió 21 nyitott és zárt kérdést tartalmaz, és a következő egységekre bontottam őket: alapadatok, pályaválasztáshoz kapcsolódó kérdések, a konkrét munkavégzéshez kapcsolódó kérdések, szakmai önreflexió és egyéb témával kapcsolatos kérdés.

Az interjúk elemzése

Szófelhők

Első lépésként a 9-es verziójú Atlas.ti számítógépes programot felhasználva szófelhőt készítettem (2-3. ábra), a threshold funkciót 7-esre szűkítettem, valamint a funkciószavakat mindkét esetben eltávolítottam (pl. az, és, vagy, hát, ezek, nem, tehát, itt, ott stb.). A gyakorisági eltéréseket a szövegek hossza befolyásolja: a 8. számú interjú 18.000, a 9. számú 44.600 karakter. Ezeket a beállításokat használva az alábbi két szófelhő jelent meg:

2. ábra

A 8. sz. interjú szófelhője

3. ábra

A 9. sz. interjú szófelhője

Szólisták, szógyakoriság

1. táblázat

A 8. és 9. sz. interjú szógyakorisága

8. sz. interjú		9. sz. interjú	
Word	Total	Word	Total
beteg	15	beszélgetni	4
betegek	9	beszélünk	3
beteget	5	beteg	6
dolgozni	18	betegek	4
dolog	12	beteggel	3
ellátás	14	betegnek	5
ellátásban	11	covid	4
járóbeteg	12	dolgozni	4
klinika	12	dolgozom	6
klinikán	8	egyetem	6
megbeszélés	8	ember	6
megoldani	7	érezem	3

mondani	8	főállású	5
munka	16	hozzátartozók	3
munkás	14	igazság	3
munkásként	5	Klinika	11
munkát	8	klinikán	9
orvos	6	Klinikán	6
osztály	31	munkás	9
osztályon	15	munkása	5
pszichiátriai	36	Osztályon	5
pszichiátrián	7	probléma	5
pszichoterápia	8	pszichiátriai	4
pszichoterápiás	31	Pszichiátriai	7
szakmai	6	pszichoterápiás	7
szoc	6	Pszichoterápiás	6
szociális	44	segítségre	4
team	7	szociális	37
vagyok	12	vagyok	11

Kulcsszavak, kontextuselemzés

Kulcsszavak: kódolás – *szociális (szoc*)*, *pszichoterápia (pszichoteráp*)*, *vagyok*

A kulcsszavak kiválasztásánál a következő szempontokat vettem figyelembe: a *szociális*, illetve a *szoc** rövidítés mint a szakmához tartozó szó, a *pszichoteráp** (és a hozzá általában együtt járó osztály szó) a helyszínt jelöli, és az identitásvizsgálathoz a *vagyok* mint a létige egyes szám egyes személyben ragozott alakját választottam, ami után az egyén saját magát helyezi különböző szituációkba. Ezen szavak és kontextusaik válaszolnak a kutatott téma kérdéseire, azaz, hogy 2020–2021-ben hogyan jelennek meg, hogyan identifikálják magukat ezen munkakörnyezetben a szociális munkások a magyarországi pszichoterápiás osztályokon.

Eredmények

A szófelhők alapján a leggyakoribb kifejezések mindkét interjúban a *szociális*, a *pszichoterápia* és *pszichiátria*, illetve az egyik esetben az *osztály* kifejezés, másik esetben a *klinika* szó használata a módusz. A szógyakoriság-elemzés eredményei megegyeznek a szófelhő által kapottakkal. Szógyakoriság-elemzés alapján a funkciószavak eltávolítása után az interjúban a leggyakrabban megjelenő kifejezések mindkét esetben a *szociális* (és rövidítése, a *szoc*), ezt követően a 9-es számú interjúalany esetében az *osztály* és ragozott, nagybetűs, toldalékos formái, ezek után a *pszichiátria*, majd a *pszichoterápia* és szintűgy különböző ragozott formái. A 8-as számú interjúban a *klinika*, a *pszichoterápia* és ragozott formái a leggyakoribbak, majd ezt követik egyenlő előfordulással a *vagyok* és a *pszichiátria* szavak.

2. táblázat

A 8. és 9. interjú leggyakrabban megjelenő kifejezései

Megjelenés gyakoriságának sorrendje	8. sz. interjú	9. sz. interjú
1.	szoc* (50)	szoc* (37)
2.	osztály* (46)	klinik* (26)
3.	pszichiátri* (43)	pszichoteráp* (13)
4.	pszichoteráp* (39)	vagyok és pszichiátri* (11-11)

A 9-es számú interjúban a *pszichoterápia* szó leggyakrabban az osztály működésének leírásakor jelenik meg, például a következő esetekben a beszélgetőpartner munkahelyének működését írja le:

„De ennek ugye pillanatnyilag a pszichoterápiás osztály egy részét képezi. 20-25 ágygal működött, míg a covid miatt pillanatnyilag online pszichológia alakult.”

„Tehát a Klinikán a pszichiátrián belül mindig volt pszichoterápia is, tehát nem volt külön pszichoterápiás osztály, viszont nagyon-nagyon egybe működött, tehát maga az alap pszichiátriai kezelésnek a része volt a pszichoterápia is.”

E két esetben általánosságban fogalmazza meg a pszichoterápiás osztály beépülését a rendszerbe. A következő példában általánosságban beszél a közösségben megjelenő emberek nehézségeiről:

„Nyilván azt, hogy egy pszichoterápiás osztályon különféle problémákkal küzdő ellátottak mindennapjai avval szoktak leginkább szétetni, amiatt esnek szét, hogy nincs, elveszítik a kontrollt a mindennapok fölött...”

Majd a segítségnyújtás egy formáját fogalmazza meg:

„Ugyanez akár amíg kint volt [...] a pszichoterápiás osztály, filmklub jellegű elfoglaltság volt így délutánonként.”

Ritkábban jelenik a pszichoterápiás szó az interjúalany pályaválasztásához, munkahelyválasztásához, munkaköréhez kapcsolódóan.

„Amit el tudok mondani, azt a klasszikus szociális munkás által végezhető munkát, amit egy pszichoterápiás osztályon lehetne szakmunkás által végezni – csoportozni, csoportterápiákban koterapeutaként részt venni –, nem csinálom.”

„Korábban vezettem csoportokat, amikor még csak a Pszichiátriai Rehabilitációs Osztály keretében működött pszichoterápia, akkor voltak csoportjaim.”

„Akkor egyébként hát az nem pszichoterápia, tehát addiktos csoportokba voltam nagyon sokáig, ketten, vagy én voltam az egyik fő, akivel a [...] Addiktológiai Osztályon alkoholos kiscsoportokat, nagycsoportokat vezettünk, de az nem pszichoterápia.”

A 8. számú interjúban ez fordítottn látható. Jellemzőbben a munkaköri leírásánál jelenik meg a pszichoterápia kifejezés, és kevésbé jellemző az osztály működésének, létrejöttének leírásakor. Az osztály létrejöttének, működésének magyarázatára néhány példa:

„Tehát akkor Pszichiátriai Klinika volt, de nem kimondottan Pszichoterápiás Osztály volt, de a pszichiátriai klinikán belül a pszichoterápia az mindig ott volt egyébként.”

„Tehát a Klinikán a pszichiátrián belül mindig volt pszichoterápia is, tehát nem volt külön pszichoterápiás osztály, viszont nagyon-nagyon egybe működött, tehát maga az alap pszichiátriai kezelésnek a része volt a pszichoterápia is.”

„Pár éve vált külön osztállyá a Pszichoterápiás Osztály.”

„Egyre nagyobb jelentősége lesz a pszichoterápiának, felértékelődik, én mindig azt mondtam, hogy ez minden osztályra igaz, valahol olvastam ezt: ép testben ép lélek, vagy ha ép lélek, ép testet hoz.”

Az aktív tevékenységéhez, munkaköréhez kapcsolódóan az alábbi esetek mutatják a megjelenését az osztály életében:

„Azt mondhatom, hogy nem csak pszichoterápiás, hanem alapból minden osztályon belül alap a szociális munkás jelenléte, tehát foglalkozásoktól kezdve, megbeszélésektől kezdve alapból mindenhol ott van az ember.”

„Akkor szoktam nagycsoporton részt venni, mikor olyan dolog van, ami célzottan az irányom fele is irányulhat, tehát a pszichoterápiás csoportnak a csoporttematikája, amibe beletartozhat úgymond a szociális munkával kapcsolatos kérdések, akkor van az, hogy én megyek, vagy külön szólnak, vagy külön csoportra is beülünk.”

„Egy tipikus munkanapon a pszichoterápiás osztályra is tipikusan csak esetre megyek, beteghez megyek, egy teljes munkanapot nem töltök ott.”

„Leginkább az adminisztráció, ami a legalaposabb, teammeetingeken is akkor csak, ha fontos, hogy ott legyen egyébként, de itt leginkább az orvos és köztem történő kommunikáció, mert sokszor nem tudok elmenni a meetingre, de kell, hogy beszéljünk a betegekről, meg arról, amit én végeztem a beteggel kapcsolatosan, illetve nagyon sokszor meghatározza azt, hogy pszichoterápiába vagy merre kell tovább indulni, tehát leginkább az orvos és köztem levő kapcsolat az, ami kicsit szorosabb, és nem a nagy teamben való dolgozás jelen pillanatban.”

„Volt olyan, hogy a Pszichoterápiás Osztályon lévő beteg anyukája volt az, akinek segítségre volt szüksége, tehát le kellett a beteg válláról vennem azt, hogy az édesanyját gondozzák, hogy ő részt tudjon venni a pszichoterápiás kezelésen, illetve a Pszichoterápiás Osztályon.”

Az interjúk alapján elmondható, hogy szervesen a pszichoterápiás osztályok mindennapi életében nem vesznek részt szociális munkások, kizárólag orvosi megkeresésre jelennek meg.

A *szociális* szó az, ami mindkét interjúban a legváltozatosabb kontextusban jelenik meg. Ezen kifejezés kapcsolódik az egyetemi tanulmányokhoz, mindennapi tevékenység leírásához, identitás megjelöléséhez, problémamegfogalmazáshoz, ellátáshoz és megkeresésekhez (orvos, ápolónő, szakpszichológus, klinikán dolgozó munkatárs megkeresése).

A 9-es számú interjúban a képzéssel kapcsolatos megjelenések a következők:

„Én konkrétan a [...] orientáción végeztem a főiskolán, és ehhez képest itt dolgozom szociális munkásként az egészségügyben.”

„Szerintem a szociális munkás képzés az én meglátásom szerint annak ellenére, hogy itt [...] hatalmas elánnal úgy hirdették, hogy ez egy gyakorlatorientált képzés, nem tudom, hogy milyen, tehát nem tudom, hogy mit takar mire akarnak gyakorlatoztatni, tehát hogy mire treníroztatnak minket, mert erre nem jöttem rá, mert nem arra a munkára, ami a való élet.”

Foglalkoztatással kapcsolatos kontextus:

„De a besorolásban a Klinika egyébként nem ismer ilyet, hogy szociális munkás, így egyéb diplomás.”

Munkakörrel, mindennapi feladatokkal kapcsolatos kontextus:

„De itt akár csak simán a szociális ellátások igénybevételével kapcsolatban felvilágosítani a beteget, felvilágosítani a hozzátartozót, gyakorlatilag ez mindennapos munka.”

„Itt tényleg a szociális munkának azt a klasszikus, kézzelfogható részét kell csinálnom, hogy megszervezni a betegek hazakerülését, megszervezni a betegek szociális otthonba való bekerülését, megszervezni a külső szociális ellátások igénybevételét.”

„Például a megváltozott munkaképességű ellátottjainknak, ha kell, akkor segíték elindítani a leszázalékolás folyamatát, itt igénybevehető nyomtatványok kitöltésével, akkor tb-finanszírozás ügyintézője, akkor munkaügyi központtal való kapcsolattartás, gyámhivatallal való kapcsolattartás, gondnokkal való kapcsolattartás, területileg illetékes családsegítő szolgáltatásokkal, szolgálatokkal való együttműködés, néha gyerekjóléttel való együttműködés, társosztályok szociális munkásaival való együttműködés, megyén belül vagy hát régióon belül társintézmények, egyéb pszichiátriák szociális munkásaival, orvosaival való együttműködés, rendőrséggel kapcsolattartás, ilyesmi.”

A 8-as számú interjúban a képzéssel kapcsolatban a következőket mondta el az interjúalany:

„A szociálismunka-képzésben megszerezett tudás arra jó volt, hogy megtanultam mindenre nemet mondani, de talán erre volt elég csak, hogy úgy be tudjam határolni a saját munkámnak a határait, de másra nem, semmire sem.”

„Azt tudtam, amit rám bízta, amit meg kellett csinálnom, aztán nagyon hamar kiderült, hogy ennek mondjuk 1/3-a szociális munka és 2/3-a minden más.”

Feladatellátási körrel kapcsolatos gondolataira példa:

„Pszichoterápiás osztályon is nagyon sokszor bejönnek a szociális problémák, mint ilyen, és alapvetően ez az alapprobléma ugye.”

„De mondhatom azt, hogy bármelyik klinikán így van: néha vannak kisebb konfliktusaim, érdemes lenne az orvosoknak előadást tartani a szociális munkáról, hogy tudják, hogy mi az, és miben tud nekik segíteni a szociális munkás, mert azért nagyon sokszor fel kell őket világosítani; de én nem panaszkodhatom, azt mondhatom, hogy én megbecsültnek érzem magam, és jól érzem magam ott, ahol vagyok, ahhoz képest, hogy nem ide készültem.”

Működéssel kapcsolatos gondolat a *szociális* szót magában foglalva a következő sorban hangzott el:

„Négy főállású szociális munkása van az egész klinikának, és mindenkinél van így.”

A *vagyok* kifejezés megjelenése 9. számú interjújában:

„Neki már volt, ő meg szólt nekem, én meg bementem, hogy jó napot kívánok, ez vagyok, innen jöttem.”

„Bejelentett egyéb diplomás, tehát a Klinikán én egyéb diplomásként vagyok felvéve, és én... jobban mondva ez egy elég bonyolult helyzet, de akkor gyorsan kifejttem.”

„2015-ben vagy 2016-ban a Klinikai Ápolási Igazgatás létrehozott egy Szociális Munkás Szakmai Szolgálatot, ahol az összes szociális munkást egy külön egységbe vonta össze, és így már nem a Pszichiátriai Klinika alkalmazásában állok, csak a Pszichiátriai Klinikához rendelt szociális munkás vagyok.”

„Szociális munkásként eddig csak pszichiátrián dolgoztam, tehát bejelentett munkahelyem szociális munkásként csak pszichiátria járóbeteg-ellátás, rehabilitáció, Pszichózis Osztály, most gyakorlatilag a [...] Pszichiátriai Osztályon, az összesen én vagyok a szoc. szakmunkás.”

„... mert a Pszichiátriai Klinikán vagyok heti 40 órában, tehát egy rendes munkaidőben, de ugye én gyakorlatilag nem vagyok a Pszichiátriai Klinika alkalmazottja.”

„Ez egy nagyon szép történet, én gyakorlatilag ugye a [...] -nak vagyok az alkalmazottja, aki a [...] dolgozik mint szociális munkás, és ezen belül, ha úgy nézzük, hogy alapesetben minimum négy osztálya van a Pszichiátriai Klinikának, akkor a Pszichoterápiás Osztályon nem félállásban vagyok, csak negyed állásban.”

A *vagyok* kifejezés megjelenése 8. számú interjújában:

„Én jelen pillanatban szociális munkásként vagyok tehát a [...] Egyetemen, és nem a Pszichiátriai Klinikán, merthogy 6 évvel ezelőttig a Pszichiátriai Klinika fő alkalmazottja voltam, de már nem, hanem az Ápolási Igazgatóság, a központi nagy egyetem főállású szociális munkása vagyok.”

„Voltam a pszichiátriai klinikának a szociális munkása, és emellett sok minden mást is kellett csinálnom, illetve az egyetem is megbízott, hogy az egyetemen klinikáknak a szociális munkása is legyek, [...] éve én körülbelül 8-9 klinikának vagyok a szociális munkása jelenleg is.”

„Tehát ilyen óráim vannak, az egyetemen is szakdolgozóim vannak, voltak óráim is, de hivatalos oktató nem vagyok, gyakorlatra jönnek hozzám nagyon sokan.”

„Hallottad, hogy még most is csörög a telefonom, fél 5-kor, 5 kor simán csörög a telefonom, van olyan, hogy fél 8-kor simán csörög a telefonom, és ha nagyon-nagyon éppen benne vagyok a munkában, akkor azt mondom, hogy bocsánat, de 4-ig tart a munkaidőm, de ritkán szoktam ilyet tenni.”

„Tehát hogyha azt nézem, hogy nagyon sok felkérésem van oktatásra, és azt mondják, hogy én vagyok minden jelenleg dolgozó szociális munkásnak a betanítója, oktatója, akkor talán mondhatom azt, hogy jól csinálom, talán mondhatom azt, hogy valamilyen szinten elégedett lehetek, azért mondtam, hogy sokat tudok, de biztos, hogy nem tudok mindent.”

„...hogy én megbecsültnek érzem magam, és jól érzem magam ott hol vagyok, ahhoz képest, hogy nem ide készültem.”

Következtetések

A pandémia, az egészségügyi szolgálati jogviszony és a kórházak szervezeti váltása jelentősen befolyásolták a megtervezett kutatási elképzelést, így az empirikus kutatás csupán egy szelete valósult meg.

Magyarországon jelenleg hét pszichoterápiás osztály létezik, illetve ezek közül egy a pandémiás helyzet miatt teljes egészében felfüggesztette működését. A hétből négy a fővárosban található, három az ország keleti felében. Korukat tekintve szerteágazó képet mutatnak, míg kettő csupán csak pár éve elérhető a betegek számára, addig a fennmaradó öt évtizedes múlttal rendelkezik. A jelenleg is működő hat osztály közül három esetében jelenik meg szociális munkás végzettséggel rendelkező személy, közülük egy vesz részt a team mindennapjaiban, kettő alkalmanként. A magyarországi pszichoterápiás osztályok kapcsán általában megjelent, hogy teamben (rezsimben), pontosan körülhatárolható, megtervezett módszertannal, mégis adott kereteken belül rugalmasan végzik munkájukat, és ebbe a munkába a pandémiás helyzet markánsan beleszólt, helyenként ellehetetlenítette az ellátást.

Az eredmények alapján egyértelmű, hogy egyik interjúalany sem tervezte a szociális munkás pályát, elmondásuk szerint az élet alakította így, azaz az 1. számú kutatói kérdésre válaszként elmondható, hogy a pályaválasztási motivációik véletlenszerűek. Szintén mindketten megfogalmazták, hogy a mindennapokban egyik osztály életében sem vesznek részt, a napi feladatellátási köreik az ügyintézésben merülnek ki (2. sz. kutatói kérdés); a klinikai szociális munka nem jelenik meg feladatellátásuk során, a pszichoterápiás osztály ellátottaival néha-néha találkoznak, és minimális mértékben tudják felhasználni a képzésük alatt megszerzett tudást (3. sz. kutatói kérdés). A jelenlegi helyükkel, szerepükkel inkább elégedettek, a nagyobb mértékű megbecsülést és informálást a szerepükről szakmájuk kapcsán szintén megfogalmazták. Érdekes eredmény, hogy az interjúalanyok az ország két különböző pontján működő klinikán dolgoznak, és eltérő stílusban, mennyiségben osztották meg gondolataikat, tapasztalataikat, azonban válaszaik tartalmi egybevágnak, markáns hasonlóságot mutatnak a feltett kérdésekre.

Összegzés

A szociális munkások pszichoterápiás osztályon elvégzett feladatait és munkahelyi megjelenését vizsgálva a kutatás során láthatóvá vált, hogy az osztályok életében nem, vagy ritkán jelennek meg, és feladatkörük jellemzően az ügyintézéshez köthetőek. A pandémia miatti változásoknak és az intézményi átszervezéseknek köszönhetően időközben egyes osztályokon a betegkapacitás lecsökkent (pl. SE Pszichoterápiás Osztály, Tündérhegy), illetve az intézmények nevei két esetben (OPAI → OMIII és Tündérhegy) a kutatási időszak alatt módosultak, valamint vezetői változások történtek (Thalassa Ház). Ezen változások, mindenki számára kiszámíthatatlan helyzetek a kutatás lefolytatásának egészét befolyásolták, a hospitálást, a személyes interjú lehetőségét ellehetetlenítették. Érdekes lenne újból, kibővített kérdésekkel megkeresni a még el nem ért intézmények vezetőit, és az interjútól elzárkózó szociális munkással újra felvenni a kapcsolatot, továbbá mélyebben beépíteni a releváns, már olvasott szakirodalmakat, további szakirodalmakat feldolgozni, valamint több interjúalany bevonásával részletesebb, mélyebb kutatást végezni a témával kapcsolatban, és a hospitálást megvalósítani.

Irodalom

- Adler, A. (1994). *Emberismeret*. Göncöl Kiadó.
- American Psychological Association (2019). *Psychotherapy: Understanding group therapy*. <https://www.apa.org/topics/group-therapy>
- Atlasti (2021). *Quick tour*. https://doc.atlasti.com/QuicktourWin.v9/ATLAS.ti_QuickTourWin.v9.pdf
- B. Erdős, M. (2005). *A nyelvben élő kapcsolat*. Typotex Kiadó.
- B. Erdős, M., Vass, B., & Jávorski, R. (2020). Szociális munkások szakmai identitásának vizsgálata az identitásstruktúra analízise módszerével. *Esély*, 31(4), 54–80. http://www.esely.org/kiadvanyok/2020_4/esely_2020-4_54-80_erdos_vass_javor.pdf
- B. Erdős, M., & Csürke, J. (2005). Az önpusztító magatartásformák megelőzésének lehetőségei. Krízisek. Az addikciók és az öngyilkosság közötti összefüggésről. In B. Erdős M. & Csürke József (Szerk.), *Dialógus a józanságról – tanulmánygyűjtemény*. <http://docplayer.hu/2340371-Az-onpusztito-magatartasformak-megelozesenek-lehetosegei-krizisek-az-addikciok-es-az-ongyilkosság-kozotti-osszefuggesrol.html>
- Boros, J., & Lendvai, L. F. (2006). *Filozófiatörténet általános bölcsészeknek*. http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszett/mmi.elte.hu/szabadbolcseszett/index4702.html?option=com_tanelem&id_tanelem=311&tip=0
- Boross, O., & Pléh, Cs. (2004). *Bevezetés a pszichológiába*. Osiris Kiadó.
- Cooper, M. G., & Lesser, J. G. (2002). *Clinical social work practice: An integrated approach*. Allyn and Bacon.
- Ehmann, B. (2002). *A szöveg mélyén*. Új Mandátum Kiadó.
- Ehmann, B. (2004). Tartalomelemzési módszerek a szubjektív időélmény vizsgálatára laikus beszélők szövegeiben. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 59(3), 345–362.
- Fonagy, P. (2017). Mentalizing, attachment, and epistemic trust in group therapy. In *International Journal of Group Psychotherapy*, 67(2), 176–201.
- International Federation of Social Workers (2012). *Global Standards*. <https://www.ifsw.org/global-standards>
- Kelemen, L. (é.n.). *Személyiség és szakmai képességfejlesztés*. <http://socprof.partium.ro/Documents/Training%20material%202.pdf>
- Kovács, É. (2007). Interjú módszerek és technikák. In Kovács É. (Szerk.), *Közösségtanulmány: Módszertani jegyzet* (pp. 269–277). Néprajzi Múzeum – PTE-BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék.
- Kozma, J. (2001). Szociális diagnózis. *Esély*, 13(3), 61–94. http://esely.org/kiadvanyok/2001_3/KOZMA.pdf
- Mucsi, G. (2015). *A halálkép jellegzetességei hospice ellátásban dolgozó szociális munkások és az önkéntes tevékenységet végzők körében* [Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Irodalomtudományi Doktori Iskola, Kultúratudományi Doktori Program]. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/14761/mucsi-georgina-phd-2015.pdf>
- Pataki, F. (2001). *Élettörténet és identitás*. Osiris Kiadó.
- Pszichoterápia (2020). Pszichoterápiás osztályok. *Pszichoterápia*, 29, különszám, 232–239.
- Szabó, L. (2017). Szociális munkások a terápiák világában: Gondolatok Fejes Renáta „A művészetterápia szerepe a serdülőkorú depresszió kezelésében” című tanulmánya kapcsán. *Párbeszéd*, 4(2). <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/5941>
- Szajcz, Á. (2005). *Koncepció és gyakorlat terápiás közösségben*. <http://www.thalassahaz.hu/thalassa/publikaciok>
- Szokolcsy, Á. (2004). *Kutatómunka a pszichológiában: Metodológia, módszerek, gyakorlat*. Osiris Kiadó.
- Tündérhegy (2021). *Történet*. <https://www.tunderhegy.hu/toertenet>
- Vargáné, B. (2017). *A Csanyiki pszichoterápiás osztály története*. <https://docplayer.hu/32462597-A-csanyiki-pszichoterapias-osztaly-tortenete.html>

Zalka, Zs. (2017). *A terápiás közösség, mint kollektív ágens: A budapesti „Thalassa Ház” pszichoterápiás intézet terápiás közösségének kialakítása és vizsgálata* [Doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem].
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/1003/1/Zalka_Zsolt_Istvan_dhu.pdf